

Journal of Social Sciences of Mus Alparslan University

anemonDerginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/anemon>**Araştırma Makalesi • Research Article****A Roman Necropolis in Southern Commagene: Yarımca (Yavuzeli) Underground Rock Tombs**

Beyazıt Söylemez*

Abstract: The Yarımca Necropolis, located approximately 9 km east of the Yavuzeli district in Gaziantep Province, represents one of the most significant examples of Roman funerary architecture in southern Commagene. Surveyed in 2022, the necropolis contains thirteen rock-cut underground chamber tombs that conform to standard Roman burial practices. Each tomb features an east-facing entrance, arcosolia, and staircases, providing architectural consistency across the site. Carved into limestone bedrock, these tombs exhibit similarities with the necropolises at Doliche, Zeugma, and Sogmatar in the region. Approximately 100 meters northeast of the necropolis lies a nearby cult area, where damaged rock reliefs depicting the goddess Demeter and an eagle—possibly symbolizing Zeus—suggest the presence of death-related religious rituals and elements of deification. The limestone bedrock surrounding the necropolis also appears to have been used as a quarry. The integration of architectural, iconographic, and ritual elements highlights the necropolis not only as a burial site but also as a sacred space within the Roman cultural and religious landscape. This study aims to contribute to a deeper understanding of Roman funerary traditions, death-related ritual practices, and regional variation in Anatolia.

Keywords: Gaziantep, Yavuzeli, Yarımca Necropolis, Underground Rock-Cut Tomb, Arcosolium

Güney Kommagene’de Bir Roma Nekropolü: Yarımca (Yavuzeli) Yer Altı Kaya Mezarları

Öz: Gaziantep ili Yavuzeli ilçesinin yaklaşık 9 km doğusunda yer alan Yarımca Nekropolü, Güney Kommagene’deki Roma dönemi mezar mimarisinin önemli örneklerinden birini temsil etmektedir. 2022 yılında tarafımızca detaylı yüzey araştırmalarıyla incelenen ve içinde 13 adet yeraltı oda mezarı bulunan Yarımca Nekropolü, standart bir Roma gömü uygulamasını takip etmektedir. Tüm mezarların doğuya bakan girişleri, arcosoliumları ve merdivenleri vardır ve bu da alan içinde yapısal bir bütünlük sağlar. Standart Roma gömü uygulamalarını yansıtan bu kireçtaşı ana kayaya oyulmuş bu mezarlar, bölgedeki Doliche, Zeugma ve Soğmatar nekropollerleriyle benzer özellikler göstermektedir. Mezarların bulunduğu alanın 100 m kuzeydoğusundaki ana kayaların yüzeyine işlenen tanrıça Demeter ve muhtemelen Zeus’u simgeleyen bir kartalın tahrip olmuş kabartmalarını içeren yakındaki bir kült alanı, ölüm ve tanrılaştırma ile ilişkili dini ritüellerin varlığına işaret etmektedir. Nekropol alanını kaplayan kalker ana kayaların taş ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu mimari, ikonografik ve ritüel unsurların birleşimi, nekropol alanının yalnızca bir mezarlık alanı olarak değil, aynı zamanda Roma kültürel-dinsel peyzajı içinde kutsal bir alan olarak rolünün altını çizmektedir. Bu çalışma, Roma mezar geleneklerinin, ölümle ilgili ritüel uygulamaların ve Anadolu’daki bölgesel farklılıkların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Yavuzeli, Yarımca Nekropolü, Yer Altı Kaya Mezarı, Arcosolium

Dr. Öğr. Üyesi Beyazıt Söylemez, Hatay Mustafa Kemal University, ORCID: 0000-0001-6545-6349

beyazitsoylemez@gmail.com

Cite as/ Atıf: Söylemez, B. (2025). A Roman necropolis in southern commagene: Yarımca (Yavuzeli) underground rock tombs. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(3), 1953-1987. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1698632>

Received/Geliş: 13 May/Mayıs 2025

Accepted/Kabul: 14 Dec/Aralık 2025

Published/Yayın: 30 Dec/Aralık 2025

e-ISSN: 2149-4622. © 2013-2025 Muş Alparslan Üniversitesi. TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde.

Introduction

Funerary ceremonies and tomb constructions held significant cultural and religious value in Roman society, as in many other civilizations since antiquity. Funeral ceremonies and carefully constructed tombs have been interpreted as expressions of respect and affection for the deceased. These practices were considered expressions of reverence and affection for the deceased. In a society that embraced a belief in the afterlife, funerary rituals were shaped by social stratification, and tomb architecture evolved accordingly¹. While people from the lower strata of society were generally buried in simple earth graves, members of the upper classes were interred in elaborate chamber tombs containing sarcophagi, reflecting their wealth and status. In the Roman world, inhumation formed the foundation of burial practices. However, the provisions outlined in the Twelve Tables indicate that, as of the 5th century BCE, cremation continued to be practiced alongside inhumation (Kyle, 2012, p. 168). In addition to these burial traditions, mummification—foreign to Roman customs and introduced under Egyptian influence—was also accepted as a way of honoring the body (Dunand and Lichtenberg, 2006). Tomb structures were carefully constructed in accordance with burial practices, adhering to certain standards. These tombs, regarded as the eternal resting places of the deceased, were built in line with the individual's social status and economic standing. Although laws prohibited the abandonment of the dead from the lower classes in public spaces or waste areas, evidence suggests that these laws were often disregarded, particularly toward the end of the Republic and during the Imperial period². Another type of tomb widely used in Rome was the *columbarium*, derived from the Latin word *columba*, meaning 'dove'³. These were underground vaulted chambers built mostly by the wealthy, where urns containing the ashes of the deceased were placed in multiple rows, often for themselves and their servants (Borbonus, 2014). In Anatolia, rock-cut tombs known as *khamosorion*, which had been used in pre-Roman times by the Phrygians, Lycians, and the Urartians—who established a kingdom centered around Van during the Iron Age—were also adopted in Roman funerary practice. These tombs were sometimes shaped like sarcophagi carved directly into the bedrock, or designed with monumental façades resembling houses or temples. Additionally, various other burial types such as sarcophagi, *osteothekē*, mausolea, *heroa*, cenotaphs, and tile-brick graves were also employed across different regions and periods of the Roman world (Çevik, 2000; Kortanoğlu, 2006).

Another prominent element within the Roman funerary tradition is the use of subterranean burial chambers. In Anatolia, the practice of carving tombs directly into bedrock was first initiated by the Urartians in the 9th century BCE. This architectural tradition of chamber tombs was later transmitted to other cultures, particularly through the intermediary of the Phrygians⁴ (Çevik, 2000, pp. 107). Over time, rock-cut tombs were diversified and enriched within the funerary customs of these successive cultures.

¹ Due to the Roman belief in an afterlife, in the later periods it became common to place food offerings in tombs and to perform libations. Some graves were equipped with pipes to pour food, drink, or perfumes into the burial chamber, or were constructed with separate compartments designated for placing such offerings (Toynbee, 1971, p. 136).

² Bodies were sometimes discarded in structures known as *puticuli*—a term derived from the Latin word *putei*, meaning 'pits'—which were small burial holes located outside city walls, where the corpses were left to decompose. These were typically used for the poor and for low-cost slaves (Hopkins, 1983, pp. 207-208; Kyle, 2012, p. 165).

³ One of the main factors behind the emergence of the *columbarium* tomb type was the increasing population of cities—especially the capital, Rome—and the rising cost of land in urban areas. In response to these challenges, Roman society developed communal burial chambers, which became widespread throughout the empire. These tombs could house members of the same family along with their slaves, or individuals from the same profession—such as textile and timber merchants, blacksmiths, silversmiths, or guards—even if they were not related by blood. The primary sources of information about these tombs are funerary inscriptions. It appears that such communal tombs also alleviated the concerns of those who had no relatives to organize a funeral for them or lacked the financial means to afford a proper burial" (Hopkins, 1983, pp. 212–213; Borbonus, 2014, pp. 116–133).

⁴ For information on single-chambered and multi-chambered rock-cut tombs in Anatolia and their origins, see: Köroğlu, 2008, pp. 21–38; Biber and Erdoğan, 2018.

Due to their structural practicality and security, rock-cut tombs remained a widely preferred burial type across various regions and chronological phases throughout antiquity⁵.

Today, one of the most prominent cities in the Southeastern Anatolia Region, Gaziantep experienced its most prosperous period during the Roman era. Located on the main route connecting Rome to Syria and Africa, Gaziantep was home to major Roman settlements such as Doliche (modern Dülük), Zeugma, and Nicopolis (modern Niğolu/İslâhiye).⁶ In addition to these two major centers, archaeological excavations and surveys conducted in the Gaziantep region have revealed numerous Roman-period settlements, necropoleis, and workshop areas. Among these, *arcosolium* and *klinē*-type tombs discovered in Yarımca (a locality within the Yavuzeli district)⁷ stand out, alongside similar examples found in Doliche, Zeugma, and Nicopolis⁸.

Objective

The data for this study were collected within the framework of the project "*Iron Age Surveys in Gaziantep Province and Its Districts*", conducted with the permission of the Ministry of Culture and Tourism and supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit of Erzincan Binali Yıldırım University (Project No: SBA-2020-737).

The Yarımca Necropolis contains distinctive examples of Roman tomb architecture specific to the southern Commagene region and is particularly notable for its *arcosolium*-type tombs, cult areas, and altar installations. Within this context, the architectural features of both the interior and exterior of the tombs are analyzed in relation to burial practices and iconographic elements, offering insight into their connection with the Roman-era cult of the dead. Furthermore, the cult area situated northeast of the necropolis—featuring depictions of Demeter and eagle motifs—is interpreted in the context of local religious beliefs and ritual practices, with particular emphasis on its spatial and symbolic association with the necropolis. Ultimately, this study seeks to contribute to the existing scholarship by elucidating

⁵ Within the tradition of Roman chamber tombs in Anatolia, particular attention is drawn to those featuring arcosolia or loculi. The term *arcosolium*, referring to a burial niche with an arched top, is derived from the Latin words *arcus* (arch) and *solium* (tomb or sarcophagus). This type of tomb, typically carved in an arched form to house a sarcophagus or urn, originated in Rome and spread throughout the Mediterranean during the Roman period. Notable examples of *arcosolium* tombs can be found in regions such as Phrygia, Pisidia, Lycia, Pamphylia, Lycaonia, Isauria, Galatia, Cilicia, and Commagene. For detailed information on the emergence and construction techniques of *arcosolium* chamber tombs across this wide geographical area, see: Machatschek, 1967; Alföldi-Rosenbaum, 1971.

⁶ The city of Doliche holds particular significance as the cult center of the god Jupiter Dolichenus (Sanders, 1902; Ergeç and J. Wagner, 2000, pp. 85-92).

⁷ Located within the provincial boundaries of Gaziantep, Yavuzeli is situated in the Middle Euphrates Section of the Southeastern Anatolia Region. The district is bordered by Araban (Gaziantep) to the north, Pazarcık (Kahramanmaraş) to the west, Şehitkamil (Gaziantep) to the southwest, Nizip (Gaziantep) to the south, and Halfeti (Şanlıurfa) to the east. The most important water source in the Yavuzeli Plain is the Merziman Stream, which flows through the southern part of the district and eventually joins the Euphrates River. The areas along the course of this stream have developed fertile alluvial soils suitable for agriculture due to the decreasing slope. Although much of the plain is covered with steppe vegetation, grasslands, pastures, and forest cover are found in the higher elevations. Karadağ, located in the northern part of the plain, acts as a natural barrier between the Yavuzeli and Araban Plains. A pass over this mountain connects the Yavuzeli Plain with the Araban Plain and extends toward Adıyaman (Kalelioğlu, 1986).

⁸ Among the prominent necropoleis of the southern Commagene region, the *arcosolium* tombs found in Doliche and Zeugma are dated from the Hellenistic Period to the Eastern Roman (Byzantine) Period (Ergeç, 2003, p. 33; Yaman, 2019). The first phase of the *arcosolium* tombs with similar forms in the Yukarı Söğütlü Necropolis is dated to the Late Hellenistic Period, while the tombs in the Çerçili Necropolis of İslâhiye (ancient Nikopolis) are dated between the 2nd century BCE and the 1st–2nd centuries CE (Üngör, 2024).

the role and significance of the Yarımca Necropolis within the broader context of Roman burial traditions in Anatolia.

Method

The study was carried out as part of the surveys conducted in 2022 at the Yarımca Necropolis, which was registered as an archaeological site in 2007. During the research process, survey, architectural documentation, measurement, and typological analysis methods were employed. First, the tomb structures visible in the necropolis area were identified, and the location, external dimensions, entrance openings, and interior arrangements of each were recorded. The burial chambers with open entrances were directly analyzed, and features such as dromoi with stairs, arcosolium niches, and clinates were documented in detail. In tombs with closed entrances, the form of the superstructure and surrounding surface traces were used to infer the internal layout. The cult area located in the quarry to the northeast of the necropolis was also examined in detail. The reliefs of Demeter and the eagle were observed, photographed, and illustrated. The meaning of these iconographic elements was analyzed through comparison with similar examples from the region and with reference to ancient religious beliefs.

Findings

In this study, the Yarımca Necropolis area—registered as a Grade 1 archaeological site in 2007 and examined in detail within the scope of the *Iron Age Surveys in Gaziantep Province and Districts*—is discussed⁹. The necropolis is located 1.75 km southwest of the Yarımca neighbourhood, just south of the Yarımca-Kekliktepe (Sultan Murat Road) highway. The rock-cut tombs are scattered along the south-facing slope of a hill composed of limestone bedrock, which appears to have been used as a quarry. The Yarımca neighbourhood lies in a valley between the east–west-oriented Karadağ range to the north and the mountainous region to the south, where the rock tombs are situated. The water supply of this agriculturally rich region is provided by streams that eventually flow into the Euphrates River, located 17 km east of the Yarımca neighbourhood. The highway passing north of the hill where the rock tombs are located provides convenient access to the area. The Yarımca Necropolis consists of chamber tombs, niches, and a cult area. A total of 13 chamber tombs have been identified within the necropolis. The entrances of some are blocked with soil and stone fill. It was observed that several tombs with open entrances had been subject to vandalism. Access to the burial chambers is provided via staircases with varying numbers of rock-cut steps. In some cases, the steps are completely or partially obscured by earth fill. However, the inclined form of the entrances suggests that these tombs were originally accessed by stairs. Within the burial chambers with open entrances, one to three *arcosolia* and *clinated* death beds (*klines*) are present. Some of these *arcosolia* and *klines* have been damaged or destroyed. Five of the tomb chambers include carved slots intended for the placement of stone blocks that would have sealed the entrances. However, no closure blocks were found in situ. Fragments apparently belonging to these blocks were discovered either near the tomb entrances or inside the chambers.

The tombs with *arcosolia* in the Yarımca Necropolis were identified between 2021 and 2024, alongside similar discoveries in İslâhiye (Çerçili Necropolis, Tepeoba Necropolis Area) (Üngör, 2015; Üngör, 2024), Yavuzeli (Mandolu Necropolis, Büyük Karakuyu Necropolis, Ilıcak Necropolis, Düzcü Necropolis) (Üngör et al., 2024, pp. 415-434; Söylemez, 2025, pp. 379-392) and Oguzeli (Dağbağı Necropolis, Yalnızbağ Necropolis). Typological similarities can also be observed in arcosolium tombs

⁹ The research conducted at the Yarımca Necropolis Site was carried out with the permission of the Ministry of Culture and Tourism, within the scope of the project titled '*The Iron Age in Gaziantep Province and Its Districts*' (Project No: YA012703[2022]). The surface survey at the Yarımca Necropolis was directed by İbrahim Üngör and included participation by Beyazıt Söylemez, Gökhan Kalmış, Merve Özyiğit, Rıdvan Torun, and Fuat Lebe, the official representative of the Ministry of Culture and Tourism. Financial support for this project (SBA-2020-737) was provided by the Erzincan Binali Yıldırım University Scientific Research Projects Coordination Unit. Üngör et al. 2024, 415-434.

documented during surveys in Araban (Fıstıklıdağ Necropolis), Şehitkamil (Göksüncük, Karahöyük, Topdemir, Tuğlu, Kadıyeri, Öğümsöğüt, and Humanız necropolises)¹⁰, and Şahinbey (Taşlıca Necropolis). Comparable examples of these tombs can also be found beyond the Gaziantep region.

There are burial chambers with dromos, steps and arcosolium in the Turuş Rock Tombs (Erarslan, 2001, pp. 263–72) in the Commagene Region, Yukarı Söğütlü Necropolis (Zeyrek, 2007), Şanlıurfa Soğmatar Necropolis (Albayrak, 2021) and Kale Eteği Necropolis (Albayrak, 2017). There are also arcosolium tombs similar to those in the Yarımca Necropolis in Phrigia, Cilicia Tracheia (Scarborough Er, 1991; Kortanoğlu, 2006, pp. 34-35), Olba (Erten, 2005, pp. 11–22), Isaura (Doğanay, 2009, p. 304), Lykia (Schweyer, 2002; Çevik, 2021, p. 163) and Pamphylia (Baldıran and Pehlivan, 2022, pp. 153–68). This reveals that the Yarımca Necropolis has a unique but representative place within the regional funerary architecture. All of the burial chambers in the Yarımca Necropolis that have not been sealed with soil fill feature entrances with stairways and a dromos. Although the exact number cannot be determined due to the filling, it is understood that there were an average of five staircases providing access to the tomb chambers. The tombs were carved into the main rock from the ground down. These tombs, which have a unity in terms of their general structure, have a single-room plan. There are slots for the monoblock covers that close the entrance doors of some of the tombs (tombs numbered 1, 2, 6, 7 and 10). Pieces of these stones, which were understood to have been destroyed by tomb robbers and which covered the entrance door, can be seen at the tomb entrance and inside the tomb chamber. According to the shape of the lid slot, which generally opens to the left side of the tomb door, these lids must have been a flat and cylindrical monoblock stone in the shape of a millstone that can move within the slot¹¹. It is possible to see beautiful examples of these cylindrical lids that closed the entrance to the tomb chamber in Doliche (Ergeç, 1995, p. 117; Schütte-Maischatz and Winter, 2004). The entrance door of the tomb chambers is a size that a person can easily enter, and is approximately 0,60 x 0,60 m. At the end of the stairs made of rock steps, there is an area in front of the door that provides access to the tomb chambers. In all tombs, after the door entrance, there is one more step down into the tomb chamber. The Yarımca tombs, which have a very plain appearance, do not have any decorative elements similar to those in the Tuğlu-Bilek rock paintings and Üçgöl rock paintings, especially in the walls of the ancient city of Zeugma in the Gaziantep region. Apart from arcosolia and klinai, there are a few architectural arrangements in a few tombs (the triangular shaped lamp niche in tomb no. 11). Generally, there are arcosolia on the walls directly opposite the tomb entrance door and on the right and left sides of the entrance. Within these arched niches, there are tombs varying in number from one to three, depending on the size of the burial chamber. These single-room burial chambers are designed for two, four, six and twelve people.

It is understood that all tombs within the necropolis were damaged and looted during different periods. Examination could not be carried out in tomb chambers that were partially or completely sealed (Figs. 7, 9, 10, 11, 12, 15, 16). Consequently, no evidence regarding potential grave goods placed in the tombs could be obtained, and definitive information on this matter remains unavailable. Arcosolium-type tombs, a common practice in ancient burial traditions, were observed to be meticulously constructed in all chambers that could be accessed. Furthermore, small sacrificial pits were identified throughout the necropolis, which are believed to have been used for offerings during or after burial ceremonies. In addition, the local limestone bedrock appears to have been utilized as a quarry.

¹⁰ In 2024, a research team led by the author of this study documented arcosolium tombs with stepped entrances in the Yarımca Necropolis that are typologically similar to previously identified examples. Reports on the examined underground chamber tombs with arcosolia were submitted to the General Directorate of Cultural Heritage and Museums, and preparations for publication are currently underway.

¹¹ In the Yüceören tombs, dated to the Hellenistic–Roman period and located in eastern Cilicia, the doorways providing access to the burial chambers are rectangular in shape, similar to those in Yarımca. However, in Yüceören, the door slabs—many of which were found in situ—consist of rectangular limestone blocks slightly larger than the door openings, used to seal the entrances (Şenyurt, Akçay and Kamlı, 2006).

One of the most remarkable features of the necropolis area is a sanctuary located just northeast of the cemetery, where the rock surface has been flattened to create a relief depicting Demeter¹². On the north-facing façade of the rock mass, Demeter is shown holding a torch in her right hand and a bundle of ears of grain in her left¹³. An eagle is positioned to her right. Although the eagle's head—whose body is depicted frontally—is completely destroyed, it remains unclear whether it was originally shown in profile. However, based on the composition, it can be assumed that the eagle's head was rendered in profile, facing left toward the figure of Demeter. Demeter herself faces toward the torch in her right hand and the eagle beside her. The rock block bearing the reliefs has been significantly flattened and subjected to modifications, suggesting that it may have served as an altar niche. In front of the relief-bearing rock stands a platform associated with the cultic function of the site. Due to the accessibility of the location, the reliefs have suffered extensive damage from treasure hunters. The head of the eagle to Demeter's right has been completely destroyed. Similarly, the head of the Demeter figure and the torch in her right hand have also been damaged. Several holes—presumably drilled for the placement of explosives—are visible on the rock surface. The depiction of Demeter is incomplete below the waist. While the damage to her head obscures details such as her hairstyle and headdress, the pleated dress and the sash tied around her waist are still clearly discernible.

There is no doubt that relief depicting Demeter holding a torch and a bundle of grain, accompanied by an eagle, carved into the main rock of the quarry within the necropolis, is directly associated with the funerary context of the site. The presence of an altar niche carved into the same rock block and a platform constructed in front of it further indicate that this area functioned as a ritual space. Given that the figure in the relief is identified as Demeter, it is plausible to interpret the eagle as a symbol of Zeus. In funerary iconography, the eagle is frequently understood as a symbol of the deification or transcendence of the deceased, as exemplified at Adamkayalar¹⁴. Similar representations have been observed in Phrygia, Isaura, and Lycaonia, with a notable regional parallel in Zeugma (Yaman, 2019, Figs. 27-28), as well as at Soğmatar and the Büyük Karakuyu Necropolis in Yavuzeli (Çelik and Albayrak, 2019). In the Büyük Karakuyu Necropolis, an eagle figure appears next to seven human portraits on the entrance façade of a tomb chamber, suggesting that the motif was an established element of local mortuary cult practices (Üngör, et al. pp. 415-434). Moreover, the frequent discovery of tomb stelae bearing eagle imagery during the Zeugma excavations reinforces the symbolic connection between the eagle and funerary beliefs in the region. Apart from the example at Yarımca, there is no known instance in which Demeter is represented in conjunction with an eagle. The most widely known myth associated with Demeter concerns the abduction of her daughter Persephone (Kore) by Hades, the god of the underworld (Graves, 2017).

Demeter's relentless search for her daughter and her efforts to retrieve her from the underworld became emblematic of the existential struggle between life and death. This symbolic narrative may explain the presence of the Demeter relief in the Yarımca Necropolis, especially considering the tradition of placing busts or representations of the goddess in funerary contexts.

¹² In Homer's epics, Demeter, referred to as the "beautiful-haired" and the "blonde goddess," is regarded as a symbol of fertility. The abduction of her daughter Persephone by Hades constitutes one of the central narratives explaining the seasonal cycle in mythology: the four months Persephone spends in the underworld symbolize winter, while her return to the earth represents spring. In commemoration of this myth, eight major festivals were celebrated throughout the Greek world, and numerous temples dedicated to Demeter were constructed, particularly in Western Anatolia. Moreover, the cult of the Anatolian Mother Goddess served as an important source of inspiration for the formation of the great goddesses of the Hellenic pantheon (Bosch, 1937, p. 6, footnote 162; Anabolu, 1988, pp. 121-140; Erhat, 1996, pp. 85-86; Işık, 2019, pp. 386-387).

¹³ Blömer draws attention to the remarkable parallels between the deity depicted in this unpretentious relief at the stone quarry and ancient Eastern gods (Blömer, 2019).

¹⁴ The eagle became the emblem of the Roman legions starting from the time of Gaius Marius, one of the prominent figures of the Roman Republic. However, since no legion was stationed in Cilicia, it is assumed that such depictions were inspired by representations on coins and subsequently transferred onto rock surfaces (Durugönül, 1989, p. 106). Nonetheless, it is known that the Roman Legio IV Scythica was stationed in Zeugma, located approximately 33 km southeast of the Yarımca Necropolis.

Fig. 1. Cult Area

Fig. 2. Cult Area Demeter and Eagle Relief

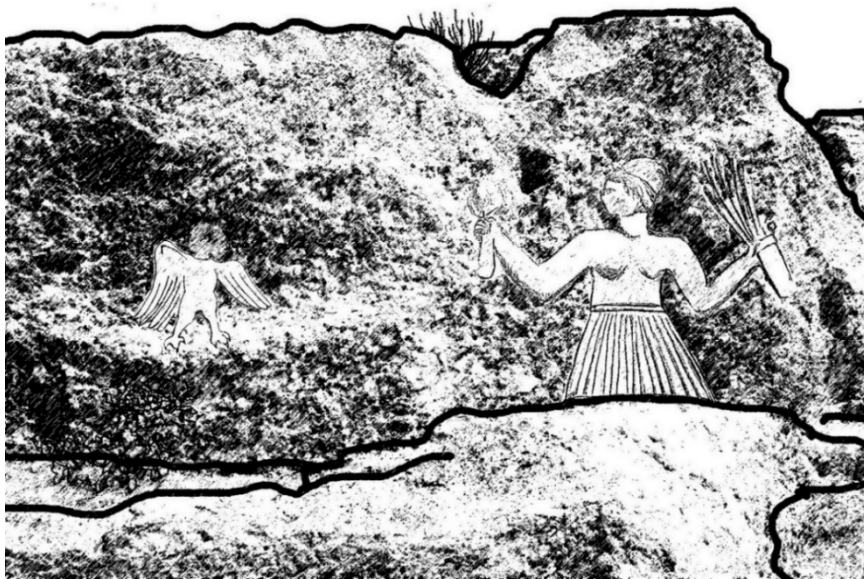

Fig. 3. Cult Area Illustration (Illustrator Dr Zeynep Gonulay Calimli)

Tomb No. 1: It is a tomb with a dromos accessed by a staircase carved into the bedrock. The entrance to the burial chamber is mostly obstructed by earth fill and the roots of a naturally grown tree. The interior of the chamber is partially visible through a 0.60 m-wide opening. The outer dimensions of the tomb structure measure 1.30×2.55 m. The number of steps in the staircase cannot be determined due to the accumulated earth. To the left of the entrance to the burial chamber, there is a niche. Opposite the entrance, there is a three-couch arcosolium, which is extremely rare in the region, and on either side of it are tombs featuring arcosolia and klinai. A narrow corridor, just wide enough for a person to pass through, separates these two tombs. The tomb consists of a single chamber, with an entrance oriented to the east, as is common in the area. Since access to the tomb is difficult and potentially dangerous, the interior has remained relatively well preserved and shows minimal signs of destruction.

Fig. 4. Tomb No. 1

Tomb No. 2. Since the entrance is largely blocked by earth fill, the stair steps and the dromos, which we believe to have existed in this tomb as in the others, cannot be observed.. Directly opposite the entrance of the burial chamber is an arcosolium, with two additional tombs located on either side of it. The exterior dimensions of the tomb structure measure approximately 1.00×2.52 m. The entrance to the single-chambered tomb, measuring 0.30×0.70 m, is oriented to the east.

Fig. 5. Tomb No. 2

Tomb No. 3: The stepped dromos that provides access to the burial chamber is likewise blocked by earth fill; therefore, the entrance dimensions cannot be measured precisely. Access to the tomb chamber is provided through an opening measuring 0.57×0.87 m. The chamber itself measures 1.15×2.70 m. As with the other tombs in the area, the entrance is oriented to the east. Within the single-chambered tomb are three arcosolia, each incorporating a kline. One arcosolium is located directly opposite the entrance, while the others are situated to its right and left; all three are of equal dimensions. The ceiling of the chamber is well leveled. However, all three funerary beds within the arcosolia have been destroyed.

Fig. 6. Tomb No. 3

Tomb No. 4: The tomb chamber could not be accessed, as the entrance was completely blocked by earth fill and a fig tree growing directly at the threshold. The door opening to the chamber measures 0.55×0.82 m. It was observed that a dromos with a staircase had been constructed to provide access to the burial chamber. The first step of the staircase—measuring $0.15 \times 0.33 \times 0.77$ m—remains visible at the top of the entrance, which is otherwise covered with earth fill and wooden debris. The tomb structure measures 2.55×1.30 m. Based on the dimensions of the chamber and entrance, it is estimated that this single-chambered tomb originally contained three arcosolia

Fig. 7. Tomb No. 4

Tomb No. 5: This tomb differs in form from the other graves in the necropolis area. Due to the earth fill, it cannot be determined whether there is any staircase providing access to the burial chamber. The open tomb structure contains two graves, both constructed beneath a large rock block situated at the entrance to the burial chamber. Although the chamber entrance remains open, the graves themselves are located under the rock overhang. Because the interiors of the graves are filled with earth and the level of destruction is considerable, their exact dimensions cannot be recorded. The outer dimensions of the tomb structure are approximately 1.00×2.90 m. The tomb has been significantly destroyed, and worked stone blocks belonging to the structure are scattered around the site

Fig. 8. Tomb No. 5

Tomb No. 6: The entrance of this burial chamber is also almost completely blocked by earth fill. The measurable doorway opening is 0.52×0.90 m. The external area of the tomb structure measures 1.10×2.90 m. The tomb entrance, which contains earth fill, is located 1.50 m below ground level. As in the previously described tombs, it is suggested that this tomb also features a stepped dromos. It is not possible to enter the burial chamber through the small opening of the entrance doorway. Worked stones, understood to have been removed from the burial chamber, are found scattered around the chamber.

Fig. 9. Tomb No. 6

Tomb No. 7: This is one of the closed tombs in the necropolis area. Its entrance is blocked by earth fill and stones to such an extent that entry is impossible. For this reason, the dimensions of the tomb entrance and the interior cannot be measured. The measurable doorway opening measures 0.40×0.63 m. The entrance door is oriented to the east. The external area of the burial chamber measures 1.20×2.30 m. Despite the earth fill, it is understood that the tomb entrance lies 1.50 m below ground level. Only a portion of the entrance doorway of the burial chamber is visible, which exhibits the same form as the other tombs. It is understood that the tomb entrance is equipped with a stepped dromos.

Fig. 10. Tomb No. 7

Tomb No. 8: Like tombs 6 and 7, its entrance is blocked by stone and earth fill; therefore, it is not possible to enter the burial chamber. Although the tomb entrance is sealed by stone and earth fill, it is also considered to have a stepped entrance with a dromos. The external area of the tomb structure measures 1.20×2.50 m. Considering its similarity in both form and dimensions to the accessible tombs, this tomb is likewise interpreted as a single-chambered burial chamber containing three arcosolia.

Fig. 11. Tomb No. 8

Tomb No. 9: The entrance doorway of the burial chamber is concealed by earth and stone fill to such an extent that it is not visible. This tomb likewise exhibits a form similar to the other burial chambers in the necropolis area. It is also considered to have a stepped dromos. The outer dimensions of the tomb structure measure approximately 1.15×2.30 m.

Fig. 12. Tomb No. 9

Tomb No. 10: The upper three steps of the staircase at the entrance of the tomb are blocked by soil fill. The dimensions of the steps— $0.25 \times 0.75 \times 0.22$ m—are nearly identical to those observed in other tombs. The outer dimensions of the tomb structure measure approximately 1.05×3.30 m. The entrance to the tomb chamber is oriented to the east. The entrance opening to the burial chamber, measuring 0.40×0.65 m, is unobstructed, allowing easy access. A diversion gutter is located above the tomb structure to prevent water from damaging the chamber. The single-chambered tomb closely

resembles Tomb No. 1 in terms of architectural form. On the left side of the entrance door of both burial chambers, a carved slot is present, likely intended to hold the lid that once sealed the tomb entrance. "It is understood that a flat, cylindrical, millstone-shaped monoblock lid once moved vertically within this slot. The socket is currently filled with stones that evidently belong to the tomb structure. Inside the burial chamber, there is an arcosolium directly opposite the entrance, with additional arcosolia located to the right and left of it. Each arcosolium originally contained three klines. However, it is clear that the klines have suffered significant damage. The interior of the chamber is now filled with stones resulting from the destruction of these klines. Despite this, the floor of the burial chamber appears to have been carefully leveled.

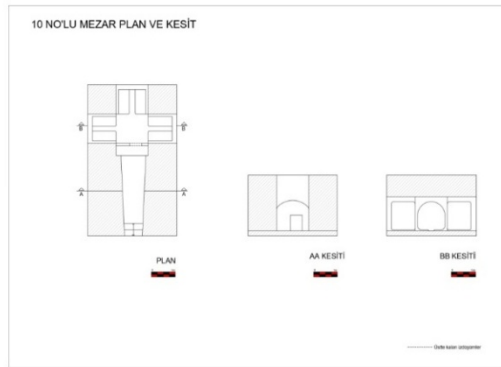

Fig. 13. Tomb No. 10

Tomb No. 11: This tomb differs from the others in the necropolis in terms of its architectural form. Although it features an entrance with a staircase similar to the others, it does not have a closed burial chamber. Instead, in this open-entrance structure, the tombs were carved into the right and left walls of the entrance passage, as observed in Tomb No. 5. One of these opposing arcosolia, located along the long sides, has its upper section exposed due to extensive destruction. At the end of the staircase—comprising four visible steps due to soil fill—the opposite wall was leveled, and a small triangular niche (0.20×0.16 m), possibly intended as an altar or oil lamp holder, was carved into the rock. This type of niche is unique within the Yarımcı Necropolis; however, a similar example was documented in 2024 during surveys in the Göksüncük Necropolis area in the Şhitkamil district of Gaziantep.

Fig. 14. Tomb No.11

Tomb No. 12: The entrance of the tomb is almost completely blocked by earth and stone fill. As observed in several other tombs, a fig tree is growing at the entrance to the burial chamber. Scattered around the tomb are worked stone fragments that appear to be associated with the original structure.

Fig. 15. Tomb 12

Tomb No. 13: As with Tomb No. 12, the entrance of this tomb is also blocked by earth fill.. Nevertheless, the exposed portion indicates that the tomb shares the same architectural form as the others featuring a staircase and a dromos entrance. The outer dimensions of the tomb structure measure approximately 0.80×3.00 m.

Fig. 16. Tomb 13

Fig. 17. Yarımcı Quarry and Cult Area

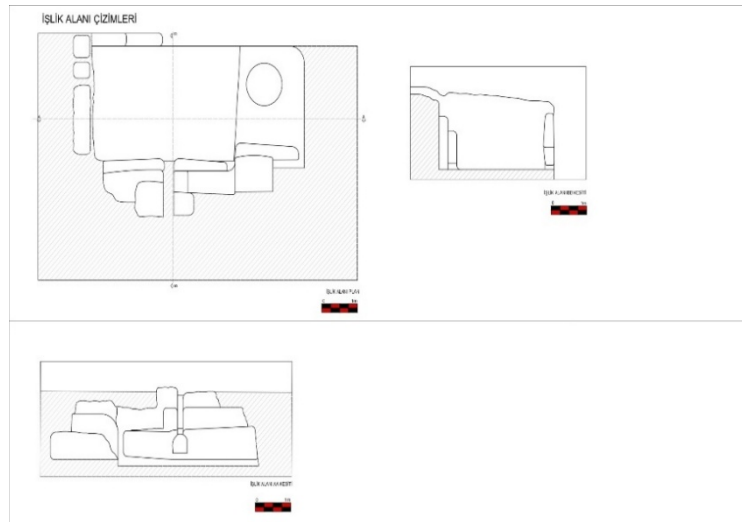

Fig. 18. Yarımcı Quarry and Cult Area Drawing

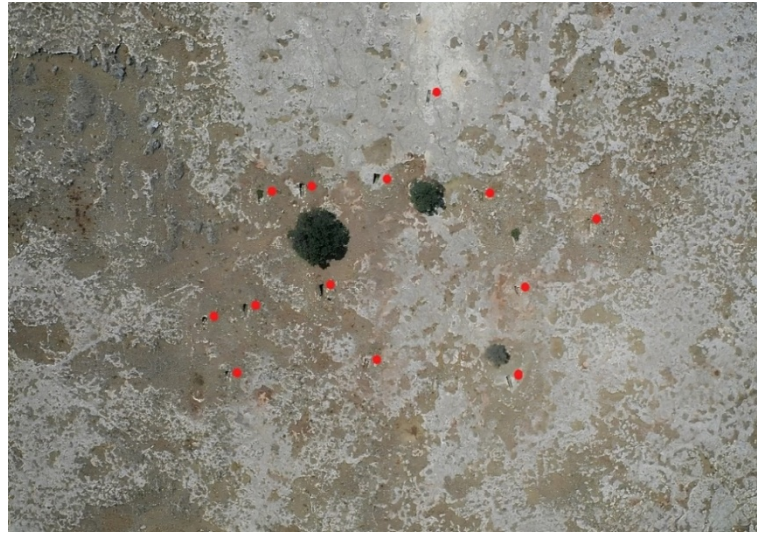

Fig. 19. Aerial Photograph of Yarımca Necropolis Area

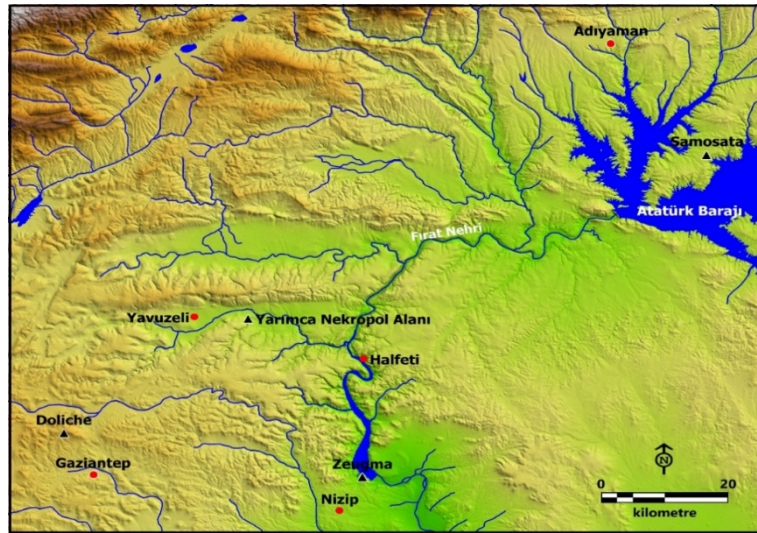

Fig. 20. Map of Yarımca Necropolis Area

Conclusion

The underground chamber tombs in the Yarımca Necropolis represent some of the finest examples of arcosolium chamber tombs in Southeastern Anatolia—an architectural tradition particularly prevalent in Syria and Palestine within the Eastern Mediterranean (Ergeç and Wagner, 2000, pp. 88; al-Muheisen, 2008; Klein, 2015; de Jong, 2017, p. 316; Erlich, 2024). The necropolis is a significant archaeological site that offers valuable insights into the architectural, cultural, and iconographic characteristics of Roman-period rock-cut tombs in the southern Commagene region. The 13 arcosolium tombs identified during this research exhibit typological parallels with other Roman necropolises in Gaziantep and its surrounding areas, particularly in terms of plan types, entrance orientation, and interior arrangements. The recurring architectural elements—such as an eastern entrance, single chamber layout, dromos, and arcosolia—indicate a degree of standardization in burial practices across the region.

The destruction of a significant portion of the graves in the necropolis by treasure hunters has resulted in the loss of critical archaeological data, including organic remains and grave goods. Despite this, analysis of the structural features and grave plans indicates that the tombs were designed to

accommodate multiple burials, reflecting communal or familial use. Furthermore, variations in architectural details suggest that social stratification was expressed through tomb construction. In particular, the presence of slots intended for monoblock lids in some graves highlights the importance placed on the security and protection of the burials.

The most distinctive feature that sets the Yarımca Necropolis apart from other Roman necropolises in the region is the presence of a cult area located in the northeastern part of the site. Reliefs of Demeter and an eagle carved directly into the bedrock indicate that the necropolis functioned not only as a burial ground but also as a sacred space where religious rituals were performed. The association of Demeter with fertility and agricultural abundance, and the eagle with the deification and exaltation of the deceased, offers valuable insight into the ideological foundations of Roman death cults. These symbolic elements provide critical evidence for understanding the spiritual and ceremonial dimensions of burial practices in the region.

These findings demonstrate that the Yarımca Necropolis is not only of regional significance but also represents a noteworthy example of Roman Imperial funerary architecture and burial practices in Anatolia. When considered collectively, the architectural features, iconographic elements, and evidence of cult practices suggest that the necropolis was in use from the 3rd century BCE to the 3rd century CE. This study not only underscores the archaeological and cultural importance of the Yarımca Necropolis, but also contributes meaningfully to our broader understanding of Roman burial traditions in Southeastern Anatolia.

Disclosure Statements

1. Declaration of the contribution of the researchers: Single-author, 100%

2. Conflict of interest: There is no conflict of interest.

3. Ethics Report: This study does not require ethics committee approval, as it does not involve any qualitative or quantitative research methods that include data collection from participants, such as surveys, interviews, observations, or experiments. Additionally, it does not involve any research on human or animal subjects. All sources have been appropriately cited, ethical publishing standards have been fully upheld, and the author has complied with the principles of academic integrity throughout the preparation of this study.

4. Research Model: This is a research article. The findings of a centre identified during the archaeological survey are discussed.

5. Information: The data for this study were collected within the scope of the project titled 'Gaziantep Province and Districts Iron Age Surveys', conducted with the permission of the Ministry of Culture and Tourism and supported by the Erzincan Binali Yıldırım University Scientific Research Projects Coordination Unit (Project No: SBA-2020-737). The illustrations were prepared by Asst. Prof. Dr. Zeynep Gönülçay ÇALIMLI (iconography of the sacred area), Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Art Education Program, and Hatice ALTIN (tomb structures), Medipol University, Department of Interior Architecture and Environmental Design.

TÜRKÇE SÜRÜM

Giriş

Cenaze törenleri ve mezarlar çok erken dönemlerden itibaren her toplumda olduğu gibi Roma toplumunda da önemli ve kutsal sayılmıştır. Cenaze merasimleri ve özenle hazırlanmış mezar yapıları ölen kişiye saygı ve sevginin bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir. Ölümden sonraki hayat inancına sahip Roma toplumunda sınıfsal ayrıma uygun bir şekilde cenaze törenleri düzenlenmiş ve mezar mimarisi geliştirilmiştir¹⁵. Toplumun alt kesimine mensup insanlar genellikle basit toprak mezarlara gömülürken üst sınıflara ait insanlar ekonomik durumuna paralel olarak gösterişli oda mezarlarda lahit içerisinde gömülmüşlerdir. Roma dünyasında ölü gömme geleneğinin temelini inhumasyon oluşturur. Ancak On İki Levha Kanunları'nda yer alan hükümler, MÖ 5. yüzyılda kremasyonun da inhumasyon ile birlikte uygulanmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu gömme geleneklerinin yanı sıra Roma'ya yabancı olduğu anlaşılan ve Mısır etkisiyle ortaya çıkan mumyalama da bedeni onurlandırmanın bir yolu olarak kabul edilmiştir (Dunand ve Lichtenberg, 2006). Mezar yapıları da ölü gömme yöntemine uygun bir biçimde özenle ve belirli standartlar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bedenin sonsuza kadar dinleneceği yer olan bu mezarlar ölen kişinin sosyal statüsüne ve ekonomik refah düzeyine uygun olarak inşa edilmiştir. Her ne kadar yasalarla fakir halkın ölümlerini çöpe ya da açık alana atarak çürümelerini sağlaması yasaklanmışsa da cumhuriyet döneminin sonlarında ve imparatorluk döneminde halkın bu yasaya çok uymadığı anlaşılmaktadır¹⁶. Latince güvercin anlamına gelen *columba* kelimesinden türetilen *columbarium* da özellikle Roma'da yaygın olarak kullanılan mezar türüdür¹⁷. Bu mezarlar daha çok toplumun zengin kesimleri tarafından kendileri ve hizmetçileri için yer altında inşa ettirdikleri tonozlu mekanlarda üst üste birkaç sıra halinde yakılan ölüye ait küllerin bulunduğu kapların yerleştirildiği bir mezar yapısıdır (Borbonus, 2014). Anadolu'da Roma öncesi dönemde Frigya ve Likya'nın yanı sıra Demir Çağı'nda Van merkezli bir krallık kuran Urartularda görülen *khamosorion* olarak anılan kayaya oyulan mezarlar da Roma toplumunda tercih edilmiştir. Bunlar bazen ana kayanın oyulmasıyla lahit biçimi verilerek oluşturulurken bazen de anıtsal boyutta ev ya da tapınak cephesine sahip olabilmektedir. Bunların dışında lahit, osteotheke, mausoleum, heroon, kenotaf, kiremit-tuğla mezarlar da Roma'nın farklı dönemlerinde ve bölgelerinde tercih edilmiş mezar türleridir (Çevik, 2000; Kortanoğlu, 2006).

Roma mezar geleneğinde ön plana çıkan bir tür de yer altı mezar odalarıdır. Anadolu'da kayayı oyarak mezar açma geleneğini ilk olarak MÖ 9. yy'da Urartular başlatmıştır. Bu oda mezar mimarisi Frigler aracılığıyla başka kültürlerle aktarılmıştır¹⁸ (Çevik, 2000). Kaya mezarları bu kültürlerin kendi

¹⁵ Roma toplumunda ölümden sonra bir hayat inancı olmasından dolayı geç dönemlerde mezara yiyecek bırakılmış ve libasyon yapılmıştır. Yiyecek, içecek ve parfümlerin mezara akıtılması amacıyla özel olarak tasarlanmış boruların konulduğu ya da yiyecek ve içeceklerin konulacağı ayrı bölmelerin yapıldığı birtakım mezarlar bulunmaktadır (Toynbee, 1971, s. 136).

¹⁶ Latince "putei=çukur" kelimesinden türetilen ve genellikle şehir surlarının dışında küçük çukur anlamına gelen "puticuli" içerisine atılan ceset burada çürümeye bırakılmıştır. Genellikle yoksulların ve ucuz kölelerin cesetleri bu tür çukurlarda çürümeye terk edilmiştir (Hopkins, 1983, s. 207-208; Kyle, 2012, s. 165).

¹⁷ Columbarium mezar türünün ortaya çıkmasında başkent Roma başta olmak üzere kentlerin nüfusunun artması ve çevredeki arazi fiyatlarının yükselmesi önemli bir faktör olmuştur. Roma toplumu bu sorunları ülkede yaygın bir hale gelecek olan toplu mezar odaları yaparak çözmeye çalışmıştır. Bu mezarlarda bazen aile bireyleri ve onların köleleri olabildikçe bazen de aralarında herhangi bir kan bağı bulunmayan belirli mesleklerle (kumaş ve kereste tüccarı, demirci, gümüşçü, bekçi vb.) mensup kişiler de olabilmektedir. Bu konudaki başlıca bilgi kaynağımız mezar yazıtlarıdır. Bu tür toplu mezarların kendisi için bir cenaze töreni düzenleyecek akrabası ya da cenaze töreni için yeterli parası olmayan insanların endişelerini de gidermeye yardımcı olduğu anlaşılmaktadır (Hopkins, 1983, s. 212-123; Borbonus, 2014, s. 116-133).

¹⁸ Doğu Anadolu'daki tek odalı ve çok odalı kaya mezarları ve bunların kökenleri ile ilgili bilgi için bkz. Köroğlu, 2008, s. 21-38; Biber ve Erdoğan, 2018.

geleneklerinde çeşitlenerek zenginleşmiştir. Bu mezarlar çok pratik ve güvenli olduğu için her bölgede ve dönemde yoğun bir şekilde tercih edilmiştir¹⁹.

Bugün Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli şehirlerinden biri olan Gaziantep, Roma döneminde en parlak zamanlarını yaşamıştır. Roma'nın Suriye ve Afrika'ya ulaşım yolu üzerinde bulunan Gaziantep'te Doliche (Dülük), Zeugma ve Nicopolis (Niğolu/İslâhiye) gibi Roma dönemini yansıtan başlıca yerleşimler ön plana çıkmaktadır²⁰. Bu merkezlerin yanı sıra Gaziantep bölgesinde yürütülen kazı ve yüzey araştırmaları, Roma Dönemi'ne ait çok sayıda yerleşim, nekropol ve ışık alanını ortaya koymuştur. Bu genel çerçeve içerisinde, Yavuzeli²¹ ilçesine bağlı Yarımca'da tespit edilen arcosoliumlu ve klineli mezarlar, Doliche, Zeugma ve Nicopolis gibi merkezlerde belirlenen benzer örneklerle birlikte değerlendirildiğinde özellikle dikkat çekmektedir²².

Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, Gaziantep ili Yavuzeli ilçesi sınırlarında yer alan ve Roma dönemine tarihlenen Yarımca Nekropol Alanı'ndaki kaya mezarlarının mimari, tipolojik ve sembolik özelliklerini sistematik biçimde inceleyerek, bölgedeki ölü gömme gelenekleri hakkında kapsamlı bilgi sunmaktır. Yarımca Nekropolü, Güney Kommagene bölgesinin Roma dönemine ait mezar mimarisi açısından özgün örneklerini barındırmakta olup, özellikle arcosolium tipi mezar yapıları, kült alanları ve sunak düzenlemeleriyle dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, nekropol alanında bulunan mezarların iç ve dış mimari özellikleri, ölü gömme pratikleri ve ikonografik unsurlar açısından değerlendirilerek, Roma dönemi ölü kültüyle olan ilişkileri ortaya konulmaktadır. Ayrıca nekropol alanının kuzeydoğusunda yer alan ve Demeter ve kartal figürlerinin yer aldığı kült alanı, bölgenin dini inanışları ve ritüel uygulamaları bağlamında yorumlanarak nekropol ile olan bağları açıklanmaya çalışılmaktadır. Nihai olarak, bu çalışma ile Yarımca Nekropolü'nün Roma dönemi Anadolu defin gelenekleri içerisindeki yeri ve önemi belirlenerek literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

¹⁹ Anadolu'da Roma oda mezar geleneği içerisinde *arcosoliumlu* ya da *loculuslu* olanlar dikkat çekmektedir. Üstü kemerli mezar hücreleri olarak tanımlanan "*arcosolium*", Latince *arcus* (kemer/yay) ile *solium* (mezar/tabut) kelimelerinin birleşmesiyle oluşturulmuştur. İçlerine lahit ya da urne konulan üzeri kemer formunda oyulmuş bu mezar çeşidi Roma Dönemi'nde başkent Roma'dan tüm Akdeniz'e yayılmıştır. Anadolu'da Phrygia, Psidia, Lykia, Pamphylia, Lykaonia, Isauria, Galatia, Kilikia ve Kommagene bölgelerinde arcosoliumlu mezarların güzel örnekleri bulunmaktadır. Geniş bir coğrafyada çeşitli tekniklerle yapılmış olan arcosoliumlu oda mezarların ortaya çıkışı hakkında detaylı bilgi için bkz. Machatschek, 1967; Alföldi-Rosenbaum, 1971.

²⁰ Doliche kenti, Jüpiter Dolichenus tanrısının anayurdu olması bakımından da önem taşımaktadır Sanders, 1902; Ergeç ve Wagner, 2000, s. 85-92.

²¹ Gaziantep il sınırlarında bulunan Yavuzeli, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat Bölümü'nde yer alır. İlçe kuzeyden Araban (Gaziantep), batıdan Pazarcık (Kahramanmaraş), güneybatıdan Şehitkamil (Gaziantep), güneyden Nizip (Gaziantep) ve doğudan da Halfeti (Şanlıurfa) ile çevrilidir. Yavuzeli Ovası'nın en önemli su kaynağı ilçenin güneyinden geçerek Fırat Nehri'ne ulaşan Merziman Çayı'dır. Yavuzeli Ovası'nda bu çayın geçtiği alanlarda eğimin azalmasına bağlı olarak tarım için verimli alüvyal topraklar ortaya çıkmıştır. Ova'nın geniş bir bölümü bozkır bitki örtüsü ile kaplı olmakla birlikte yükseltinin arttığı alanlarda çayır, mera ve orman örtüsü görülmektedir. Ova'nın kuzeyinde bulunan Karadağ, Yavuzeli Ovası ile Araban Ovası'nı bir duvar gibi ayırmaktadır. Bu dağ üzerindeki geçit Yavuzeli Ovası'nı Araban Ovası ile Adıyaman'a bağlamaktadır (Kalelioğlu, 1986).

²² Güney Kommagene bölgesinin ön plana çıkan nekropollerinden Doliche ve Zeugma'daki arcosoliumlu mezarlar Hellenistik Dönem'den Doğu Roma Dönemi'ne kadar tarihlendirilmektedir (Ergç, 2003, s. 33; Yaman, 2019, s. 139). Yukarı Söğütlü Nekropolü'ndeki benzer forma sahip arcosoliumlu mezarların ilk evresi Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenirken İslâhiye (Nikopolis)'deki Çerçili Nekropolündeki mezarlar MÖ II. yüzyıl ile MS I. ve MS II. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir (Üngör, 2024).

Yöntem

Çalışma, 2007 yılında arkeolojik sit alanı olarak tescillenen Yarımca Nekropolü'nde, 2022 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları kapsamında yürütülmüştür. Araştırma sürecinde, yüzey araştırması, mimari belgeleme, ölçümleme ve tipolojik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle nekropol alanında gözle görülebilir durumda olan mezar yapıları tespit edilmiş ve her birinin konumu, dış boyutları, giriş açıklıkları ve iç mekân düzenlemeleri kayıt altına alınmıştır. Girişi açık olan mezar odaları doğrudan incelenmiş, merdivenli dromos yapıları, arcosolium nişleri ve klineler detaylı biçimde belgelenmiştir. Girişi kapalı olan mezarlarda ise üst yapının formu ve çevresel izler üzerinden planlama yapısı hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Ayrıca nekropolün kuzeydoğusundaki taş ocağında yer alan kült alanı da detaylı biçimde incelenmiş, Demeter ve kartal kabartmaları yerinde gözlemlenmiş, fotoğraflanmış ve illüstrasyonlarla desteklenmiştir. Bu ikonografik unsurların anlamı, bölgedeki benzer örnekler ve antik dönem dini inanışlarıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

Bu çalışmada 2007 yılında 1. Derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenen ve 2022 yılında İ. Üngör başkanlığında yürütülen Gaziantep İli ve İlçelerinde Demir Çağı Yüzey Araştırmaları projesi kapsamında detaylı bir şekilde incelenen Yarımca nekropol alanı ele alınmıştır²³. Nekropol alanı, Yarımca mahallesinin 1,75 km güneybatısında, Yarımca-Kekliktepe (Sultan Murat Yolu) karayolunun hemen güneyinde yer almaktadır. Kaya mezarları büyük bir kısmı kalker ana kaya ile kaplı bir tepenin güneye bakan yamacında dağınık halde bulunmaktadır. Bu kalkerli alandaki ana kayaların taş ocağı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yarımca mahallesi, kuzeydeki doğu batı doğrultulu Karadağ ile güneydeki kaya mezarlarının da bulunduğu dağlık bölge arasında bir vadide yer almaktadır. Tarımsal açıdan zengin bu bölgenin su ihtiyacı Yarımca mahallesinin 17 km doğusundaki Fırat nehrine ulaşan derelerden sağlanmaktadır. Kaya mezarlarının bulunduğu tepenin kuzeyinden geçen karayolu sayesinde ulaşım rahat bir şekilde sağlanmaktadır. Yarımca Nekropol Alanı oda mezarları, nişler ve kült alanından oluşmaktadır. Araştırma sonucunda, Yarımca Nekropolü'nde girişleri doğudan olan 13 adet tek odalı kaya mezarı tespit edilmiştir. Bunlardan bir kısmının girişi toprak ve taş dolgu ile kapatılmış durumdadır. Girişi açık olan mezarların bazılarının tahrip edildiği görülmüştür. Mezar odasına girişler değişen sayılarda kaya basamaklı merdivenlerle sağlanmaktadır. Bazıları tamamen bazıları kısmen açık olan merdivenlerin basamakları toprak dolgu sebebiyle görülmemektedir. Ancak girişin rampalı formundan bu mezar odalarına da merdivenle inildiği anlaşılmaktadır. Girişi açık olan mezar odalarında sayıları 1 ile 3 arasında değişen arcosoliumlu ve klineli ölü yatakları bulunmaktadır. Mezar odalarında bulunan bu arcosoliumlar ve klinelerden bazıları tahrip edilmiştir. Nekropol alanındaki beş mezar odasının giriş kapısını kapatan silindirik monoblok taşlara ait yuvalar bulunmaktadır. Ancak in-situ durumda herhangi bir kapağa rastlanmamıştır. Kapaklara ait olduğu anlaşılan parçalar mezar odasının giriş kapısı yakınlarında ya da mezar odasının içinde dağınık halde bulunmuştur.

Yarımca Nekropolündeki arcosoliumlu mezarlar 2021-2024 yıllarında İslâhiye (Çerçili Nekropolü, Tepeobası Nekropol Alanı) (Üngör, 2015, s. 2–30; Üngör, 2024, s. 745–70), Yavuzeli (Mandolu Nekropolü, Büyük Karakuyu Nekropolü, Ilıcak Nekropolü, Düzce Nekropolü) (Üngör vd. 2024, s. 415-434), Oğuzeli (Dağbağı Nekropolü, Yalnızbağ Nekropolü), Araban (Fıstıklıdağ Nekropolü), Şehitkamil (Göksüncük, Karahöyük, Topdemir, Tuğlu, Kadıyeri, Öğümsöğüt ve Humanız nekropolleri)²⁴ ve Şahinbey (Taşlıca Nekropolü) ilçelerinde yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen

²³ Yarımca Nekropol Alanı'nda yürütülen araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile "Gaziantep ili ve ilçelerinde "Demir Çağı" adlı [Proje Numarası-YA012703(2022)] proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. İbrahim Üngör başkanlığında Yarımca Nekropolünde yürütülen yüzey araştırmasına Beyazıt Söylemez, Gökhan Kalmış, Merve Özyiğit ve Rıdvan Torun ile Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi Fuat Lebe katılmıştır. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından, SBA-2020-737 No.lu bu projeye finansal destek sağlanmıştır (Üngör et al. 2024, s. 415-434).

²⁴ Bu çalışmanın yazarının başkanlığındaki bir ekip tarafından 2024 yılında yapılan araştırmalarda Yarımca Nekropolü'ndeki mezarlarla tipolojik açıdan benzer arcosoliumlu, merdiven basamaklı mezarlar tespit edilerek

arcosoliumlu mezarlar ile tipolojik açıdan benzerlik göstermektedir. Bu mezarların Gaziantep dışında da yakın benzerlerini görmek mümkündür. Kommagene Bölgesi'ndeki Turuş Kaya Mezarları (Erarslan, 2001, s. 263–72), Yukarı Söğütlü Nekropolü (Zeyrek, 2007), Şanlıurfa Soğmatar Nekropolü (Albayrak, 2021) ile Kale Eteği Nekropolü'nde (Albayrak, 2017) dromoslu merdiven basamaklı ve arcosoliumlu mezar odaları bulunmaktadır. Ayrıca Phrigia, Dağlık Kilikya (Scarborough Er, 1991; Kortanoğlu, 2006, s. 34-35), Olba (Erten, 2005, s. 11–22), İsaure (Doğanay, 2009, s. 304), Lykia (Schweyer, 2002; Çevik, 2021, s. 163) ve Pamphylia'da (Baldıran ve Pehlivan, 2022) da Yarımca Nekropolü'ndekilere benzer arcosoliumlu mezarlar bulunmaktadır. Bu durum, Yarımca Nekropolü'nün bölgesel mezar mimarisi içinde özgün ama temsil edici bir yere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yarımca Nekropol alanındaki toprak dolguyla kapanmamış olan mezar odalarının hepsinin girişi merdivenli ve dromosludur. Dolgu sebebiyle tam olarak sayısı tespit edilememekle birlikte mezar odalarına girişi sağlayan ortalama beş merdiven basamağı bulunduğu anlaşılmaktadır. Mezarlar zeminden aşağıya doğru ana kaya oyularak yapılmıştır. Genel yapısı itibarıyla bir bütünlüğün görüldüğü bu mezarlar tek odalı bir plana sahiptir. Bazı mezarların (1, 2, 6, 7 ve 10 no.lu mezarlar) giriş kapısını kapatan monoblok kapaklara ait yuva bulunmaktadır. Mezar soyguncuları tarafından yok edildiği anlaşılan giriş kapısını kapatan bu taşlara ait parçalar mezar girişinde ve mezar odası içlerinde görülebilmektedir. Genellikle mezar kapısının sol kenarına açılan kapak yuvasının formundan anlaşıldığına göre bu kapaklar yuva içinde hareket edebilen değirmen taşı şeklinde yassı ve silindirik bir taş olmalıdır²⁵. Mezar odası girişini kapatan bu silindirik kapakların güzel örneklerini Doliche'de görmek mümkündür (Ergeç, 1995, s. 117; Schütte-Maischatz and Winter, 2004). Mezar odalarının giriş kapısı bir insanın rahatlıkla girebileceği boyutta olup ortalama 0,60x0,60 m civarındadır. Kaya basamaklarından oluşan merdivenlerin sonunda mezar odalarına girişi sağlayan kapı önünde bir alan bulunmaktadır. Bütün mezarlarda kapı girişinden sonra mezar odasının içine bir basamak kadar daha inilmektedir. Oldukça sade görünüme sahip olan Yarımca mezarlarında Gaziantep bölgesinde başta Zeugma Antik kenti duvarları olmak üzere Tuğlu-Bilek kaya resimleri ve Üçgöl Kaya resimlerine benzer herhangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır. Arcosolium ve klinelerin dışında birkaç mezarda (11 no'lu mezarda bulunan üçgen formulu kandil nişi) az sayıda mimari düzenleme bulunmaktadır. Genellikle mezar giriş kapısının tam karşısında ve girişin sağ ve sol taraflarında duvarlarda arcosoliumlar yer almaktadır. Bu kemerli nişler içinde mezar odasının boyutlarına göre sayıları bir ya da üç arasında değişen mezarlar bulunmaktadır. Tek odalı bu mezar odaları iki, dört, altı ve on iki kişilik olarak düzenlenmiştir.

Nekropol alanında bulunan tüm mezarların farklı dönemlerde tahrip edilerek yağmalandığı anlaşılmaktadır. Girişleri kısmen ya da tamamen kapalı durumda olan mezar odalarında inceleme yapılamadığından (Şekil 7, 9, 10, 11, 12, 15, 16) mezarlara bırakılmış olabilecek ölü armağanlarına ilişkin herhangi bir bulguya ulaşılammış ve bu hususta kesin bilgi edinilememiştir. Antik gömü geleneğinde yaygın bir uygulama olan arcosolium tipindeki mezarların, erişim sağlanabilen tüm odalarda özenli bir işçilikle inşa edildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca nekropol alanında yer yer küçük sunak çukurları tespit edilmiştir. Bunların, defin sırasında ya da sonrasında gerçekleştirilen merasimlerde sunu amacıyla kullanıldığı değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, alandaki kalker ana kayaların taş ocağı olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır.

belgelenmiştir. İncelenen arcosoliumlu yer altı oda mezarları ile ilgili raporlar Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne rapor olarak sunulmuş olup yayın hazırlıkları devam etmektedir.

²⁵ Doğu Kilikya'da bulunan Hellenistik-Roma dönemine tarihlenen Yüceören mezarlarında mezar odasına girişi sağlayan kapılar Yarımca'dakiler gibi dikdörtgen biçimlidir. Ancak Yüceören'de birçoğu in-situ olarak bulunan giriş kapısının kapatılmasını sağlayan kapaklar, ölçüleri kapı boşluğundan biraz daha fazla olan dikdörtgen biçimli kireçtaşı levhalardan oluşmaktadır (Şenyurt vd., 2006).

Demeter Kutsal Alanı ve İkonografisi

Nekropol alanının en dikkat çekici unsurlarından biri mezarlık alanının hemen kuzeydoğusunda kaya kütlelerinin düzleştirilerek Demeter kabartması oluşturdukları bir kutsal alandır²⁶. Kaya kütlelerinin kuzeye bakan cephesine sağ elinde bir meşale, sol elinde de başak demeti tutan Demeter ile onun sağında bir kartal figürü betimlenmiştir²⁷. Gövdesi cepheden tasvir edilen kartalın başı tamamen tahrip edildiği için profilden olup olmadığı anlaşılamamaktadır. Ancak Demeter gibi kartalın da başının sola yani Demeter tasvirine dönük bir şekilde profilden yapıldığını tahmin etmekteyiz. Demeter'in yüzü sağ elinde tuttuğu meşaleye ve yine bu tarafta bulunan kartala doğru dönük vaziyettedir. Kabartmaların bulunduğu kaya bloğunun büyük oranda düzleştirildiği ve birtakım sunak nişi olarak kullanıldığını düşündüğümüz işlemlere tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Kaya bloğunun önünde ise kült alanıyla ilişkili bir platform göze çarpmaktadır. Ulaşımın oldukça kolay olduğu bir konumda bulunması sebebiyle de kabartmalar defneciler tarafından büyük oranda tahrip edilmiştir. Özellikle Demeter'in sağında bulunan kartal kabartmasının başı tamamen yok edilmiştir. Aynı şekilde Demeter kabartmasının başı ve sağ elinde tuttuğu meşale de tahribata uğramıştır. Kabartmaların bulunduğu kayanın muhtelif noktalarında defnecilerin dinamit lokumu yerleştirmek için açtıkları anlaşılan delikler bulunmaktadır. Demeter portresinde belden aşağısı da işlenmemiştir. Başı tahrip olduğu için saç ve başlık detayları anlaşılamamakla birlikte pileli elbisesi ile belindeki kuşağı net bir şekilde görülebilmektedir.

Nekropol alanının bulunduğu taş ocağının içinde bulunan Demeter ve kartal figürünün nekropol alanıyla ilişkili olduğuna şüphe yoktur. Bu figürlerin bulunduğu kaya bloğunda yer alan sunak nişi ile önünde yapılan bir platform burasının bir ritüel alanı olduğunu göstermektedir. Bu kabartmada Demeter'in betimlendiği anlaşıldığına göre kartalın da Zeus'u temsilen işlendiği sonucuna varılabilir. Kartal kabartması, genellikle Adamkayalar'da da olduğu gibi ölen kişinin tanrılaştırılmasının bir ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır²⁸. Phrigia başta olmak üzere İsaure ve Lykonias bölgelerinde sıkça karşılaşılan kartal tasvirinin bu bölgedeki yakın benzeri Zeugma'da (Yaman, 2019, Fig. 27-28), Soğmatar'da ve Yavuzeli'nde Büyük Karakuyu nekropolünde bulunmaktadır (Çelik ve Albayrak, 2019). Büyük Karakuyu Nekropolünde mezar odasının giriş kapısı üzerinde yedi adet insan portresinin yanında bulunan kartal tasviri bunun bölgedeki ölü kültüründe benimsenmiş bir unsur olduğunu göstermektedir (Üngör vd., 2024, s. 415-434). Zeugma kazılarında da kartal tasvirli birçok mezar stelinin bulunmuş olması Yarımca Nekropolündeki kartal tasvirinin ölü kültürle ilişkisini açıklamaktadır. Yarımca'daki örnek dışında, Demeter'in bir kartal ile birlikte temsil edildiği bilinen başka bir örnek yoktur. Demeter mitlerinin en bilinen örneği Demeter'in kızı Persephone (Kore)'nin Ölüler Diyarı tanrısı Hades tarafından kaçırılmasına dair mitostur (Graves, 2017). Kızını arayıp ölüler diyarından kurtarmak isteyen Demeter'in bu mücadelesi ölüm ile yaşam arasındaki mücadelenin sembolü haline gelmiştir. Bazı mezarlarda tanrıçanın büstlerinin konulması geleneği Yarımca Nekropolü'ndeki Demeter kült alanındaki kabartmayı da açıklamaktadır.

²⁶ Homeros'un destanlarında "güzel saçlı" ve "sarışın tanrıça" olarak anılan Demeter, bereketin simgesidir. Kızı Persephone'nin Hades tarafından kaçırılması, mitolojide mevsim döngülerini açıklayan başlıca anlatılardan biridir: Persephone'nin yeraltında geçirdiği dört ay kışı, yeryüzüne dönüşü ise baharı temsil etmektedir. Bu olayın anısına Yunan dünyasında sekiz büyük festival düzenlenmiş, Batı Anadolu'da ise Demeter'e adanmış birçok tapınak inşa edilmiştir. Anadolu Ana Tanrıçası kültü de Hellen panteonundaki büyük tanrıçaların oluşumuna esin kaynağı olmuştur (Bosch, 1937, s. 6; Anabol, 1988, s. 121-140; Erhat, 2019, s. 386-387).

²⁷ Blömer, taş ocağındaki bu gösterişsiz kabartmada tasvir edilen tanrının eski doğu tanrılarıyla olan şaşırtıcı derecedeki koşutluğuna dikkat çekmektedir (Blömer, 2019).

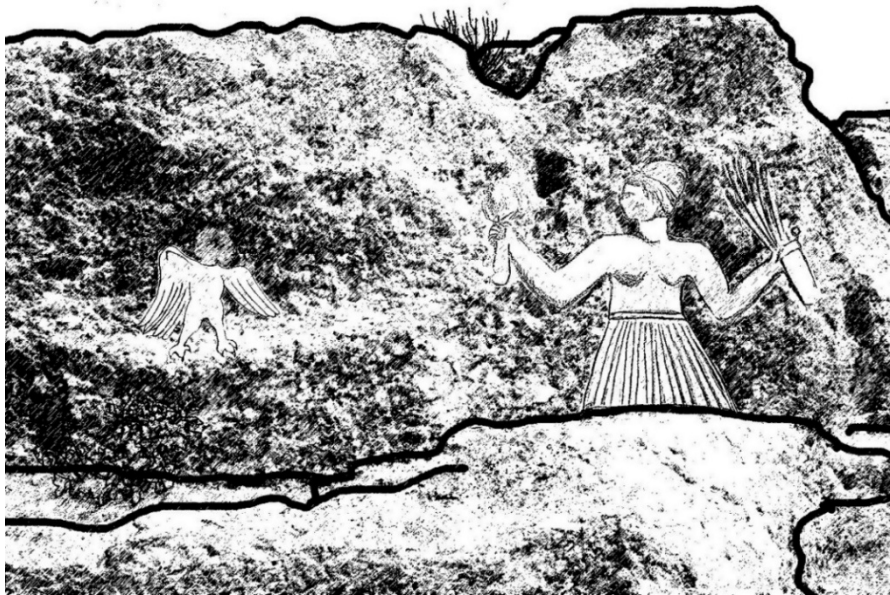
²⁸ Kartal, Roma Cumhuriyeti'nin önemli şahsiyetlerinden olan Gaius Marius döneminden itibaren Roma lejyonlarının amblemi olmuştur. Ancak Kilikya'da hiçbir lejyon konuşlanmadığı için bunların sikkelerin üzerindeki tasvirlerden esinlenerek kayalara aktarıldığı şeklinde değerlendirilmiştir (Durugönül, 1989, s. 106). Ancak Yarımca Nekropolü'nün 33 km güneydoğusundaki Zeugma'da Roma'nın IV. Scythica Lejyonu'nun konuşlandırıldığı bilinmektedir.

Şekil 1. Kült Alanı

Şekil 2. Kült Alanı Demeter ve Kartal Kabartması

Şekil 3. Kült Alanı İllüstrasyon (İllüstratör Dr. Zeynep Gönülay Çalimli)

1 No.lu mezar: Kaya basamaklarıyla oluşturulmuş bir merdivenle inilen dromoslu bir mezardır. Mezar odasının girişi toprak dolgu ve doğal olarak çıkmış ağaç ile büyük oranda kapalıdır. Buradaki 0,60 m’lik bir açıklıktan odanın iç kısmı kısmen görülebilmektedir. Mezar yapısının dış alanı 1,30x2,55 m boyutlarındadır. Toprak dolgu sebebiyle merdiven sayısı tam olarak tespit edilememiştir. Mezar odasının giriş kapısının solunda bir niş vardır. Mezar odasının girişinin tam karşısında bölgede örneğine çok az rastlanan bir tane üç yataklı arcosolium ile bunun hemen yanlarında da yine arcosoliumlu ve klineli mezarlar bulunmaktadır. Bu iki mezar arasında bir insanın geçebileceği genişlikte koridor oluşturulmuştur. Mezar, tek odalıdır ve girişi diğerleri gibi doğudandır. Mezara girişin zor ve tehlikeli olmasından dolayı mezar odasındaki tahribat azdır.

Şekil 4. 1 No.lu mezar

2 No.lu mezar: Girişi büyük oranda toprak dolgu ile kapalı olduğu için diğerlerinde olduğu gibi bu mezarda da bulunduğunu düşündüğümüz merdiven basamakları ve dromos görülemedi. Mezar odasının girişinin tam karşısında bir arcosolium ile bunun yanlarında iki mezar daha bulunmaktadır. Mezar yapısının dış alanının ölçüleri 1,00x2,52 m’dir. Tek odalı mezarın 0,30x0,70 m ölçülerindeki giriş kapısı doğudadır.

Şekil 5. 2 No.lu Mezar

3 No.lu mezar: Mezar odasına girişi sağlayan merdiven basamaklı dromos yine toprak dolgu ile kapanmıştır. Bu yüzden giriş ölçüleri tam olarak alınamamıştır. 0,57x0,87 m açıklıktan mezar odasına giriş sağlanmaktadır. Mezar odası 1,15x2,70 m ölçülerindedir. Alandaki diğer mezarlarda olduğu gibi giriş doğu yönündendir. Tek odalı mezar odasında üç adet arcosoliumlu ve klineli mezar bulunmaktadır. Biri mezar odası girişinin tam karşısında, diğerleri de bunun sağında ve solunda bulunan arcosoliumlar eşit ölçülere sahiptir. Tavan kısmı iyi bir şekilde düzleştirilmiştir. Arcosoliumların içindeki ölü yataklarının üçü de tahrip edilmiştir.

Şekil 6. 3 No.lu Mezar

4 No.lu mezar: Toprak dolgu ve hemen girişte yetişen incir ağacından dolayı mezar girişi tamamen kapandığı için mezar odasına girilememiştir. Mezar odasının kapı açıklığı 0,55x0,82 m'dir. Bu mezar odasına girişi sağlamak için de merdivenli bir dromos oluşturulduğu görülmüştür. Toprak dolgu ve ağaçla kapalı giriş kısmında en üstteki birinci merdiven basmağı (0,15x0,33x0,77 m) açıktır. Mezar ölçüleri 2,55x1,30 m'dir. Giriş boyutlarını dikkate alarak tek odalı bu mezar odasında da üç adet arcosolium olduğunu tahmin etmekteyiz.

Şekil 7. 4 No.lu Mezar

5 No.lu mezar: Nekropol alanındaki diğer mezarlardan farklı bir formdadır. Toprak dolgu sebebiyle mezar odasına girişi sağlayan herhangi bir merdiven olup olmadığı tespit edilememiştir. Üstü açık bu mezar yapısında iki adet mezar bulunmaktadır. Mezar odasına girişte kaya bloğunun altına karşılıklı iki mezar yapılmıştır. Mezar odasının girişinin üstü açık olmasına karşılık mezarlar kaya bloğunun altına yapılmıştır. Mezarların içinin toprak dolgu ile kaplı olması ve tahribatın fazlalığı

nedeniyle tam ölçüleri alınamamıştır. Mezar yapısının dış alanı 1,00x2,90 m boyutlarındadır. Mezar büyük oranda tahrip edilmiştir. Mezara ait işlenmiş taşlar mezarın etrafında dağınık halde bulunmaktadır.

Şekil 8. 5 No.lu Mezar

6 No.lu mezar: Bu mezar odasının da girişi toprak dolgu ile neredeyse tamamen kapanmıştır. Ölçülebilen kapı açıklığı 0,52x0,90 m'dir. Mezar yapısının dış alanı 1,10x2,90 m boyutlarındadır. Toprak dolgu bulunan mezar girişi zeminden 1,50 m aşağıdadır. Bunda da önceki mezarlarda olduğu gibi merdivenli bir dromos bulunduğunu düşünmekteyiz. Mezar odasının giriş kapısındaki küçük açıklıktan içeri girmek mümkün olmamıştır. Mezar odasından çıkarıldığı anlaşılan işlenmiş taşlar mezar odasının etrafında dağınık halde bulunmaktadır.

Şekil 9. 6 No.lu Mezar

7 No.lu mezar: Nekropol alanındaki kapalı mezarlardan biridir. Girişi toprak dolgu ve taşlarla içine girilemeyecek derecede kapanmıştır. Bu yüzden mezar girişinin ve iç mekânın ölçüleri alınamamıştır. Ölçülebilen kapı açıklığı 0,40x0,63 m boyutlarındadır. Giriş kapısı doğrudur. Mezar odasının dış alanı 1,20 x 2,30 m ölçülerindedir. Toprak dolguya rağmen mezar girişinin zeminden 1,50

m aşağıda olduğu anlaşılmıştır. Sadece mezar odasının giriş kapısının bir kısmı görülebilmektedir. Bu da diğer mezarlarla aynı formu sergilemektedir. Mezar girişinin merdivenli ve dromoslu olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 10. 7 No.lu Mezar

8 No.lu mezar: 6 ve 7 No.lu mezarlar gibi girişi taş ve toprak dolgu ile kapanmıştır. Bu yüzden mezar odasına girmek mümkün olmamıştır. Mezar girişi her ne kadar taş ve toprak dolgu ile kapanmış olsa da bunun da merdivenli ve dromoslu bir girişe sahip olduğunu düşünmekteyiz. Mezar yapısının dış alanı 1,20 x 2,50 m ölçülerindedir. Gerek form gerekse boyut bakımından içine girilebilen mezarlarla yakınlığını dikkate alarak bunun da tek odalı ve üç arcosoliumlu bir mezar odası olduğunu düşünmekteyiz.

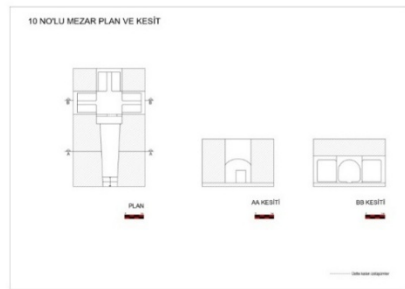
Şekil 11. 8 No.lu Mezar

9 No.lu mezar: Mezar odası giriş kapısı görünmeyecek kadar toprak ve taş dolgu ile kapanmıştır. Bu da nekropol alanındaki diğer mezar odalarıyla benzer bir forma sahiptir. Bunun da merdivenli bir dromosa sahip olduğunu düşünüyoruz. Mezar odasının girişi doğudandır. Mezar yapısının dış alanı 1,15 x 2,30 m ölçülerindedir.

Şekil 12. 9 No.lu Mezar

10 No.lu mezar: Mezar girişinde oluşturulan merdivenlerin en üstteki üç basamağına kadar, toprak dolgu nedeniyle kapanmıştır. Merdiven boyutları diğer mezarlardakilerle hemen hemen aynı ölçülere (0,25 x 0,75 x 0,22 m) sahiptir. Mezar yapısının dış alanı 1,05 x 3,30 m ölçülerindedir. Mezar odasının girişi doğudandır. Mezar odasının 0,40 x 0,65 m boyutlarındaki girişi rahatlıkla girilebilecek biçimde açıktır. Mezar yapısının üst tarafında suyun mezara zarar vermemesi için yapılan yönlendirme oluğu bulunmaktadır. Tek odalı mezar, form açısından 1 No.lu mezar ile benzerlik göstermektedir. Her iki mezar odasının giriş kapısının sol tarafında mezar girişini kapatan kapağa ait yuva bulunmaktadır. Bu yuva içinde hareket eden değirmen taşı biçiminde silindirik formlu monoblok bir kapak olduğu anlaşılmaktadır. Yuvanın içi mezara ait olduğu anlaşılan taşlarla doludur. Giriş kapısının hemen karşısında bulunan arcosoliumlu bir mezarın sağında ve solunda birer arcosolium daha bulunmaktadır. Her bir arcosoliumda üçer kline bulunmaktadır. Klineelerin büyük oranda tahrip olduğu anlaşılmaktadır. Mezar odasının içi klineelerin tahribatından geriye kalan taşlarla kaplanmıştır. Mezar odasının içi özenli bir şekilde düzleştirilmiştir.

Şekil 13. 10 No.lu Mezar

11 No.lu mezar: Bu mezar biçim açısından diğerlerinden farklıdır. Diğerleri gibi merdivenli bir girişi olmakla birlikte kapalı bir mezar odası yoktur. Üstü açık bir girişi olan bu yapıda 5 No.lu mezarda

olduğu gibi mezarlar girişin sağ ve sol duvarları içine açılmıştır. Uzun kenarlarda karşılıklı açılan bu arcosoliumlardan birinin yoğun tahribattan dolayı üst kısmı açıktır. Dolgudan dolayı dört basamağı görülen merdivenin tam karşı duvarı düzleştirilerek üçgen biçimli küçük (0,2 x 0,16 m) bir sunak ya da kandil nişi yapılmıştır. Yarımca Nekropol alanındaki diğer mezarlarda bulunmayan bu nişin benzerine 2024 yılı Gaziantep yüzey araştırmaları kapsamında Şehitkamil ilçesinde bulunan Göksüncük Nekropol Alanındaki bir mezar odasındaki sütun üzerinde rastlanmıştır.

Şekil 14. 11 No.lu Mezar

12 No.lu mezar: Mezarın giriş kısmı neredeyse tamamen toprak ve taş dolgu ile kapanmıştır. Mezar odasının girişinde diğer bazı mezarlarda da karşılaştığımız gibi incir ağacı bulunmaktadır. Mezarın etrafında ise mezar ile ilgili olduğu anlaşılan taşlar dağınık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 15. 12 No.lu Mezar

13 No.lu mezar: 12 No.lu mezar gibi bunun da giriş kısmı toprak dolgu ile doldurulmuştur. Buna rağmen mezarın formunun merdivenli ve dromoslu girişe sahip diğer mezarlarla aynı olduğu açıkta kalan kısımdan anlaşılmaktadır. Mezar yapısının dış alanı 0,80 x 3,00 m boyutlarındadır.²⁹

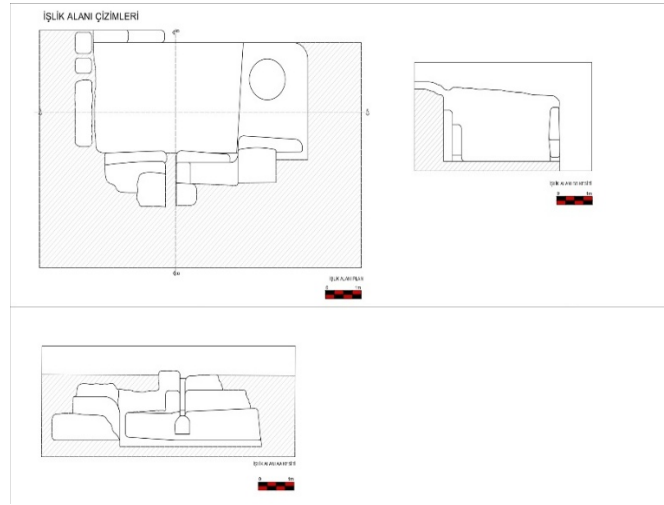

Şekil 16. 13 No.lu Mezar

Şekil 17. A: Yarımca Taşocağı ve Kült Alanı

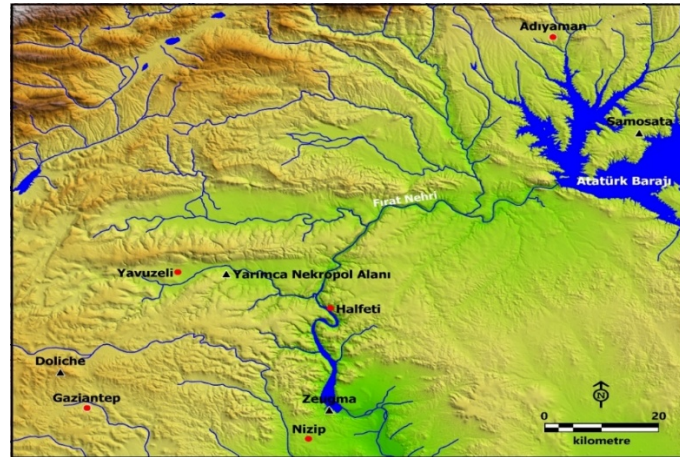
²⁹ 13 no.lu mezarda olduğu gibi, bazı gömü yapılarına ilişkin tam kesitlerin elde edilememesi, özellikle yoğun tahribat, toprak-taş dolgu birikimi ve stratigrafiyi bozan ikincil müdahaleler gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, söz konusu mezarların gerçek boyutlarının ve mimari sınırlarının kesin olarak ölçülmesini güçleştirmiştir. Buna karşın, ölçüleri net biçimde saptanabilen diğer mezarlara ait plan ve kesit çizimlerinin hazırlanması, tamamı korunmamış gömü birimlerinin olası morfolojileri hakkında karşılaştırmalı bir değerlendirme yapma olanağı sunmaktadır.

Şekil 18. Yarımcı Taş Ocağı ve Kült Alanı Çizimi

Şekil 19. Yarımcı Nekropol Alanı Hava Fotoğrafı

Şekil 20. Yarımcı Nekropol Alanı Haritası

Sonuç

Yarımca Nekropol Alanındaki yer altı oda mezarları özellikle Doğu Akdeniz’de Suriye ve Filistin bölgelerinde yaygın olan arcosoliumlu oda mezarların Güneydoğu Anadolu’daki güzel örneklerinden biridir (Ergeç and Wagner, 2000, s. 88; Al-Muheisen, 2008; Klein, 2015; de Jong, 2017, s. 316; Erlich, and Price, 2024, s. 1–19). Nekropol alanı, Güney Kommagene bölgesinde yer alan ve Roma dönemine tarihlenen kaya mezarlarının mimari, kültürel ve ikonografik açıdan incelenmesine olanak tanıyan önemli bir arkeolojik merkezdir. Araştırma kapsamında tespit edilen 13 adet arcosoliumlu kaya mezarı, plan tipleri, giriş ve iç mekân düzenlemeleri bakımından Gaziantep ve çevresindeki diğer Roma nekropollerıyla tipolojik paralellik göstermektedir. Özellikle girişi doğudan, tek odalı, dromoslu ve arcosoliumlu mezar mimarisi, bölgede hâkim olan ölü gömme geleneklerinin standardize edilmiş bir form kazandığını göstermektedir.

Nekropol alanındaki mezarların önemli bir kısmının defneciler tarafından tahrip edilmiş olması, organik kalıntılar ve mezar armağanları gibi arkeolojik verilerin kaybına yol açmıştır. Bununla birlikte, yapısal özellikler ve mezar planları üzerinden yapılan analizler, mezarların içine çok sayıda kişinin defnedilmesine imkân sağlayacak şekilde tasarlandığını ve sosyal sınıf farklılıklarının mimariye yansıtıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle bazı mezarlarda tespit edilen monoblok kapak taşlarına ait yuvalar, mezar güvenliğine verilen önemi vurgulamaktadır.

Yarımca Nekropolü’nü bölgedeki diğer Roma dönemi nekropollerinden ayıran en özgün unsur, mezarlık alanının kuzeydoğusunda yer alan kült alanıdır. Ana kaya üzerine işlenmiş Demeter ve kartal kabartmaları, nekropolün yalnızca bir gömü alanı değil, aynı zamanda dini ritüellerin gerçekleştirildiği kutsal bir mekân olduğunu göstermektedir. Demeter figürünün doğurganlık ve bereketle; kartal figürünün ise ölenin tanrılaştırılması ve yüceltilmesiyle ilişkilendirilmesi, Roma dönemi ölü kültürünün ideolojik arka planını anlamaya yönelik önemli ipuçları sunmaktadır.

Tüm bu bulgular, Yarımca Nekropolü’nün yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda Roma İmparatorluk Dönemi Anadolu mezar mimarisi ve ölü gömme pratikleri bağlamında da önemli bir örnek teşkil ettiğini göstermektedir. Alanda tespit edilen mimari özellikler, ikonografik unsurlar ve kült uygulamaları birlikte değerlendirildiğinde, nekropol alanının MÖ 2. yüzyıl ile MS 1. ve 2. yüzyıllar arasına tarihlenebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu çalışma, Yarımca Nekropolü’nün arkeolojik ve kültürel önemini vurgulamakla kalmamakta, aynı zamanda Güneydoğu Anadolu’da Roma dönemine ait defin geleneklerinin anlaşılmasına da katkı sunmaktadır.

Beyan ve Açıklamalar

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı: Tek yazar, katkı oranı %100

2. Çıkar çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

3. Etik Raporu: Bu çalışma, anket, mülakat, deney, gözlem, görüşme vb. teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren bir araştırma olmadığından ve herhangi bir insan veya hayvan deneyi içermediğinden dolayı etik kurul onayı gerektirmemektedir. Çalışmada kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta bulunulmuş, etik yayıncılık ilkelerine tam olarak uyulmuştur. Yazar, çalışmanın hazırlanması sürecinde akademik dürüstlük ilkelerini gözetmiştir.

4. Araştırmanın Modeli: Bu bir araştırma makalesidir. Arkeolojik yüzey araştırmasında tespit edilen bir merkezin bulguları ele alınmıştır.

5. Bilgilendirme: Araştırmanın verileri Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izni ve Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen (Proje numarası: SBA-2020-737) “Gaziantep İli ve İlçeleri Demir Çağı Yüzey Araştırmaları” projesi kapsamında toplanmıştır. İllustratörler: (Kutsal alandaki ikonografi) Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Gönülçay ÇALIMLI, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı. Hatice ALTIN, (Mezar yapıları) Medipol Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü.

References

- Albayrak, Y. (2017). *Rock-cut tombs of the Şanlıurfa Kale Eteği necropolis*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 36, 269–279.
- Albayrak, Y. (2021). *Rock-cut tomb architecture of the Soğmatar necropolis*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 52, 32–50.
- Alföldi-Rosenbaum, E. (1971). *The Necropolis of Anemurium*. Turkish Historical Society Publications.
- Al-Muheisen, Z. (2008). Archaeological excavations at the Yasileh site in northern Jordan: The necropolis. *Syria. Archéologie, Art et Histoire*, 85, 315–337.
- Anadolu, M., & Usman. (1988). *Temples of Demeter and Chthonic deities in Western Anatolia*. In *Proceedings of the 6th Research Results Meeting* (pp. 121–140).
- Baldıran, A., & Pehlivan, E. (2022). *An evaluation of arcosolium tombs: Two examples from Lycaonia*. AVRASYA International Journal of Research, 10, 153–168.
- Biber, H., & Erdoğan, S. (2018). *A Hellenistic–Roman period necropolis in Bulanık: Mollakent*. Journal of Atatürk University Institute of Social Sciences, 22(2), 1029–1052.
- Blömer, M. (2019). *Monuments of the Roman Imperial period in the region of Commagene, God-kings on the banks of the Euphrates: New excavations and research in Commagene* (pp. 245–265). Archaeology and Art Publications.
- Borbonus, D. (2014). *Columbarium tombs and collective identity in Augustan Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bosch, C. E. (1937). *Das Anatolische in der Geschichte: Von Clemens Bosch*. Devlet Basımevi.
- Çelik, B., & Albayrak, Y. (2019). *An eagle figure from Soğmatar*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 42, 60–67.
- Çevik, N. (2000). *Urartu kaya mezarları ve ölü gömme gelenekleri (Urartian rock tombs and burial traditions)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları (Turkish Historical Society Publications).
- Çevik, N. (2021). *Lykia Kitabı: Arkeolojisi, tarihi ve kültürüyle Batı Antalya (The Lycia book: Western Antalya with its archaeology, history, and culture)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları (Turkish Historical Society Publications).
- De Jong, L. (2017). *The archaeology of death in Roman Syria*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Doğanay, O. (2009). *İsauria Bölgesi kaya mezarları ve ölü gömme gelenekleri (Rock-cut tombs and burial traditions of the Isauria region)*. Çizgi Kitabevi Yayınları (Çizgi Bookstore Publications).
- Dunand, F., & Lichtenberg, R. (2006). *Mummies and Death in Egypt*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Durugönül, S. (1989). *Die Felsreliefs im Rauhen Kilikien (BAR Int. Ser. 511)*. England.
- Erarslan, F. (2001). *Excavation and cleaning works at the Adıyaman Turuş rock-cut tombs*. In *Proceedings of the 11th Symposium on Museum Studies and Rescue Excavations* (pp. 263–272).
- Ergeç, R. (1995). *Ancient period necropoleis and tombs in the Southern Commagene region*. (Doctoral dissertation, Selçuk University).
- Ergeç, R., & Wagner, J. (2000). Doliche und Jupiter Dolichenus. In J. Wagner (Ed.), *Gottkönige am Euphrat: Neue Ausgrabungen und Forschungen in Kommagene* (pp. 85–91). Mainz.
- Erhat, A. (1996). *Dictionary of mythology*. Remzi Bookstore.

- Erlich, A., & Price, J. (2024). Newly found burial catacombs and inscriptions from the necropolis at Beth She'arim. *Journal for the Study of Judaism*, 1(aop), 1–19.
- Erten, E. (2005). *The Mersin–Silifke–Olba survey, 2003*. In *Proceedings of the 22nd Research Results Meeting* (pp. 11–22).
- Graves, R. (2017). *The Greek myths: The complete and definitive edition* (Vol. 1). Penguin.
- Hopkins, K. (1983). *Death and renewal: Volume 2: Sociological studies in Roman history* (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- Işık, F. (2019). *Uygarlık Anadolu'dan doğdu (Civilization was born in Anatolia)*. Akdeniz Ülkeleri Akademisi Vakfı Yayınları (Mediterranean Countries Academy Foundation Publications).
- Jackson, R. (1988). *Doctors and diseases in the Roman Empires*. London: British Museum Publications.
- Kalelioğlu, E. (1986). *Physical geography of the Gaziantep region*. *Journal of Geographical Research*, 3–4, 143–155.
- Klein, E. (2015). Khirbat Deir Sallam (East). *Hadashot Arkheologiyot: Excavations and Surveys in Israel*.
- Kortanoğlu, R. E. (2006). *Rock-cut tombs of the Mountainous Phrygia region in the Hellenistic and Roman periods*. (Doctoral dissertation, Istanbul University).
- Köroğlu, K. (2008). Urartu kaya mezar geleneği ve Doğu Anadolu'daki tek odalı kaya mezarlarının kökeni (*The Urartian rock-cut tomb tradition and the origin of single-chamber rock-cut tombs in Eastern Anatolia*). *Arkeoloji ve Sanat* (Art and Sanat), 21–38.
- Kyle, D. G. (2012). *Spectacles of death in Ancient Rome*. London: Routledge.
- Machatschek, A. (1967). Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien. Graz-Wien-Köln.
- Sanders, C. S. (1902). Jupiter Dolichenus. *Journal of the American Oriental Society*, 23, 84–92.
- Scarborough Er, Y. (1991). *The funerary monuments of Cilicia Tracheia* (Doctoral dissertation, Cornell University). UMI.
- Schütte-Maischatz, A., & Winter, E. (2004). Doliche: Eine kommagenische Stadt und ihre Götter: Mithras und Iupiter Dolichenus. Bonn: Habelt.
- Schweyer, A. V. (2002). Les Lyciens et la mort: Une étude d'histoire sociale (Varia Anatolica XIV). Paris.
- Schweyer, A.-V. (2002). Les Lyciens et la mort: Une étude d'histoire sociale (Varia Anatolica C. XIV). Paris.
- Şenyurt, S. Y., Akçay, A., & Kandaş, Y. (2006). Yüceören; Doğu Kilikya'da bir Hellenistik-Roma nekropolü (*Yüceören: A Hellenistic–Roman necropolis in Eastern Cilicia*). BTC Archaeological Rescue Excavations Publications.
- Toynbee, J. M. C. (1971). *Death and burial in the Roman world*. London.
- Üngör, İ. (2015). *A Roman settlement and the Tepeobası necropolis areas on the foothills of the Amanos Mountains*. *Black Sea Journal of Social Sciences*, 7(12), 2–30.
- Üngör, İ. (2024). *Chamber tombs and the cult area of the Çerçili necropolis*. *Art-Sanat Journal*, 21, 745–770.
- Üngör, İ., Söylemez, B., Kalmış, G., Özyiğit, M., & Torun, R. (2024). *Iron Age surveys in Gaziantep Province and its districts in 2022*. In *Proceedings of the 39th Research Results Meeting II* (pp. 299–315). Republic of Türkiye Ministry of Culture and Tourism Publications.

Yaman, H. (2019). Death in Zeugma: A survey of the tombs. *Anadolu*, 45, 139.

Zeyrek, T. H. (2007). *Rock-cut tombs from the necropoleis of Yukarı Söğütlü*. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 6(2), 117–144.